

водиться комплексний аналіз функціональних можливостей, динаміки стану і факторів ризику порушень учнів початкової школи, що дозволяє встановити особливості формування відхилень у стані здоров'я для обґрунтування пріоритетних оздоровчо-профілактичних напрямків в організації навчально-виховного процесу.

Ключові слова: діти, початкова школа, адаптація, здоров'я.

Borodina N.B. Basic medical aspects of adaptation of primary school students

The problem of the quality of children's health, due to the deterioration of physical development, the growth of functional disorders and chronic diseases. Analyzed the inconsistency and contradiction between the intensification of the educational process, increasing the program requirements and the state of health of the majority of pupils. Noted that, given the anatomical and physiological age crisis seven years beginning school, causing restructuring of the entire way of life, is naturally accompanied by a decrease in performance, fatigue, overexertion leading functional systems, the importance of which can not be underestimated. Beginning of systematic studies in the majority of first-graders accompanied by low adaptive capacity, inverted types of autonomic reactivity, functional disorders of the cardiovascular, digestive, nervous, skeletal and muscular systems, exacerbation of chronic pathology. Conducted a comprehensive analysis functionality, state dynamics and risk factors violations of elementary school students, which allows to determine the features of formation of variations in health status to justify priority improvement and prophylactic areas in the organization of the educational elementary school students, which allows to determine the features of formation of variations in health status to justify priority improvement and prophylactic areas in the organization of the educational process.

Keywords: children, initial school, adaptation, health.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2013 р.

Статтю прийнято до друку 28.11.2013 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор
Павленко А.І.

УДК : 376.02

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ДИТЯЧИМ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ ЗАСОБАМИ КОМУНІКАТИВНИХ ВПРАВ

Возчикова Н.В.

Постановка проблеми. В умовах сучасних соціально-економічних, політичних та культурних перетворень, зокрема інтеграції дітей, що мають дитячий церебральний параліч, у загальноосвітній простір, постає проблема формування комунікативної компетентності у старших дошкільників з дитячим церебральним паралічем в контексті організації соціальної практики.

Зважаючи на те, що очікування суспільства пов'язані сьогодні, насамперед, з вихованням життєздатної, свідомої та творчої особистості, процес формування комунікативної компетентності у старших дошкільників з ДЦП вимагає новітніх підходів і є невід'ємною складовою алгоритму організації і супроводу соціальної практики в умовах спеціальних навчально-реабілітаційних закладів.

Корекційна робота з формування комунікативної компетентності у старших дошкільників з тяжкими ураженнями нервової системи повинна будуватися з урахуванням специфічності їх вербальної та невербальної комунікації. На відміну від дітей з типовим розвитком, у дітей із ДЦП комунікативна функція розвивається нерівномірно і не супроводжує усі види діяльності. Через обмеженість довільності рухів мовленнєвого апарату артикуляція звуків і слів значно утруднюється, в результаті чого мовлення дитини з церебральним паралічем набуває нечіткого, «стертого» характеру.

Також органічне ураження мовленнєвухового аналізатора негативно позначається на можливості застосування комунікативних умінь і навичок в конкретних соціально-побутових ситуаціях та посилюється дефіцитом спілкування. Коли дитина з руховими розладами намагається ініціювати або долучитися до спільної з іншими комунікативної діяльності, їй досить важко встановити контакт, бо нерідко її рухи, жести та слова бувають невірно розтлумачені партнерами по спілкуванню. Навички вербальної і невербальної комунікації у старших дошкільників з дитячим церебральним паралічем будуть формуватися та вдосконалюватися лише за умови повного розуміння та підтримки оточуючих.

Таким чином, вербальна та невербальна комунікація старших дошкільників із ДЦП в процесі передачі, сприйняття та розуміння інформації має особливе значення та є функціональним базисом як у період дословесної комунікації, так і під час формування комунікативної функції соціальної практики.

Соціальна практика старших дошкільників з дитячим церебральним паралічем – це, насамперед, технологія організації соціальної взаємодії, однією із задач якої є формування та вдосконалення комунікативних вмінь і навичок шляхом набуття комунікативного досвіду.

Саме комунікативні вправи є найбільш дієвим засобом набуття комунікативного досвіду і, як наслідок, формування мовленнєвої і комунікативної компетентності на логопедичних заняттях. Адже в процесі застосування правильно підбраного мовленнєвого та іншого тематичного матеріалу у старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем з'являється мотивація до спільної комунікативної діяльності, відкритість до соціального оточення, спрямованість на гармонійні та конструктивні взаємини з дорослими та однолітками, бажання бути кращим, висловлювати своє особисте ставлення до певних ситуацій та подій, знаходити відповідні орієнтири для побудови власної соціальної поведінки.

Встановлення соціальних відносин та ефективний розвиток різних форм спілкування під час використання різноманітних комунікативних ситуацій на логопедичних заняттях сприяють збагаченню індивідуального досвіду старших дошкільників, виховують «відчуття іншого», формують здатність ініціювати та підтримувати розмову, звертатися за допомогою, працювати у команді, домовлятися, узгоджувати свою позицію та, у разі потреби, поступатися власними інтересами на користь інтересів соціальної групи.

Зважаючи на те, що порушення комунікативної функції є характерною особливістю дошкільників із ДЦП, корекційна робота, спрямована на формування комунікативної компетентності у дітей даної нозологічної групи, є провідною в системі корекційної діяльності вчителя-логопеда. Саме тому проблема формування комунікативної компетентності у старших дошкільників з дитячим церебральним паралічем засобами комунікативних ігор і вправ потребує ґрунтовного дослідження і практичного розв'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями змісту комунікативної функції соціальної практики займаються І. Єрмаков, Л. Сохань, Г. Несен та інші фахівці. В контексті проблем спеціальної педагогіки дослідники Є. Соботович, Р. Левіна, Г. Чиркіна, В. Тарасун, М. Шеремет розкривають особливості корекції і розвитку комунікативно-мовленнєвих навичок у дітей з тяжкою мовленнєвою патологією у різних формах зв'язного мовлення.

У науково-методичній літературі особливості мовленнєвого та психофізичного розвитку старших дошкільників з дитячим церебральним паралічем докладно розглянуті у працях Є. Калижнюк, С. Григор'єва, В. Лапшина та ін. Медичному аспекту проблеми розвитку дітей із дитячим церебральним паралічем присвячено роботи К. Семенова та Л. Шипіціної. Питаннями організації освітнього процесу дошкільників із ДЦП також займалися О. Архіпова, Р. Бабенкова, М. Іпполітова, І. Левченко, О. Мастюкова та інші.

У наукових працях Л. Виготського, А. Захарова, Д. Ельконіна розкривається надважлива роль гри у житті дитини-дошкільника. А. Панова рекомендує різні форми та прийоми ігротерапії, проте науково-методичної літератури, яка б висвітлювала

особливості ігрових комунікативних методик, спрямованих на формування комунікативної компетентності у старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем, на жаль, недостатньо. Усі вищезазначені науковці наголошують на проблемі формування комунікативних здібностей старших дошкільників із ДЦП, але не розкривають її сутності.

Мета статті – розкрити сутність, складові елементи та етапи формування комунікативної компетентності у старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем на логопедичних заняттях засобами комунікативних вправ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комунікативна діяльність є необхідною умовою наступності соціального і наукового прогресу людства, індивідуального розвитку особистості. Саме у процесі комунікативно-мовленнєвої діяльності людина вирішує свої професійні і особисті завдання, отримує допомогу у реалізації життєвих планів та соціальних потреб.

Сутність комунікативно-мовленнєвої діяльності полягає у виконанні функцій: інформаційної (реалізується у навчально-виховній діяльності); пізнавальної (розуміння і вивчення довкілля, особистості, колективу, себе); експресивної (дає змогу доступно, цікаво й емоційно передати знання, уміння і навички); управлінської (допомагає керувати власною поведінкою і впливати на інших людей), а комунікативна функція, як провідна, використовується для інформаційного зв'язку між членами суспільства, їй підпорядковуються всі інші функції [1, с. 233].

У науково-методичний обіг, на відміну від традиційних термінів «мовленнєвий розвиток» та «мовленнєві здібності», Т. Піроженко пропонує ввести поняття «комунікативний розвиток» та «комунікативні здібності» [6]. Автор визначає наступні комунікативні властивості мовлення: спрямованість на партнера по спілкуванню, установка на реакцію у відповідь, різноманітність і виразність мовлення, активне використання вербальних та невербальних засобів комунікації, наявність контактовстановлюючих засобів у спілкуванні.

Під визначенням «комунікативна компетентність» розуміють здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування [4]. Вона передбачає вміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по комунікативній взаємодії.

Комунікативну компетентність в контексті нашого дослідження ми розглядаємо як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, які забезпечують ефективність перебігу комунікативних процесів (оволодіння навичками мовленнєвого спілкування, сприйняття, оцінки й інтерпретації комунікативних дій, планування ситуації спілкування) з урахуванням специфіки мовленнєвого порушення.

Аналіз досвіду формування комунікативної компетентності у старших дошкільників з дитячим церебральним паралічем в умовах обласного відділення ранньої соціальної реабілітації у структурі Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру дозволяє нам виділити наступні комунікативні компетенції: а) мотивація до мовленнєвої діяльності та ініціювання мовленнєвої ситуації; б) використання вербальних та невербальних засобів комунікації; в) уміння підтримати розмову; г) уміння спілкуватися на різні теми та обмінюватися досвідом; д) культура мовленнєвої поведінки; ж) ініціативність спілкування.

Також нами визначено наступні умови формування комунікативної компетентності у старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем: сприятлива соціальна ситуація розвитку дитини; потреба у спілкуванні з дорослими та однолітками; спільна діяльність (провідна ігрова діяльність) і навчання, які створюють зону найближчого розвитку дитини.

В контексті нашого дослідження компонентами комунікативної компетентності виступають: а) розуміння, прогнозування та програмування процесу спілкування; б) «вживання» в комунікативну ситуацію та здатність управляти нею; в) характер спілкування (вербальний і невербальний); г) встановлення комунікативної взаємодії з партнером по спілкуванню з урахуванням його соціальної ролі та культури комунікативної поведінки.

На основі результатів науково-дослідницької роботи нами встановлено наступні особливості формування комунікативної компетентності старших дошкільників із ДЦП: наявність патологічної рухової симптоматики, яка є причиною тяжких мовленнєворухових розладів та порушень артикуляції; порушення процесу синхронізації артикуляції, дихання та голосоутворення, що іноді унеможлиблює процес мовлення; порушення розвитку просодичних компонентів мовлення (інтонаційної, ритмічної та мелодійної виразності); недорозвинення експресивного та імпресивного ладу мовлення; недорозвинення зв'язного мовлення; несформованість способів комунікації (діалогічного і монологічного мовлення); бідність фразового мовлення або повна його відсутність; недорозвинення лексико-граматичних компонентів мовлення; неточності у розумінні та використанні узагальнюючих понять і слів з абстрактним і непрямим значенням; неточності у відтворенні слів і фраз, які мають складну структуру; порушення фонематичного слуху та фонематичного сприйняття; низька мовленнєва активність; низька мотивація до встановлення соціальних контактів; невміння орієнтуватись у ситуації спілкування та бути його ініціатором, а також мовленнєвий негативізм.

У структурі комунікативної компетентності старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем нами визначаються наступні характеристики: зовнішні характеристики комунікативної компетентності (спілкування з дорослими та однолітками, формування комунікативних навичок, формування мотивації до мовленнєвого висловлювання); внутрішні характеристики комунікативної компетентності (розвиток довільної регуляції сенсомоторної активності, розвиток вербально-логічних компонентів пізнавальної діяльності, формування мовної і мовленнєвої компетенції старших дошкільників).

Проблема формування комунікативної компетентності старших дошкільників із ДЦП вимагає від учителя-логопеда компетентної корекційно-спрямованої логопедичної роботи на основі комплексного та індивідуального підходу через створення оптимального розвивального середовища і залучення старших дошкільників із церебральним паралічем до сумісної комунікативно-мовленнєвої діяльності з дорослими та однолітками. Корекційна робота з формування комунікативної компетентності старших дошкільників даної нозологічної групи в умовах обласного відділення ранньої соціальної реабілітації у структурі Хортицького центру передбачає створення індивідуальних програм корекційно-розвивальної логопедичної роботи з урахуванням особливостей і можливостей кожної дитини, недопустимість стандартизації методичних прийомів та засобів педагогічного впливу, підбір оптимального за змістом і кількістю дидактичного матеріалу, а також оптимальної форми організації корекційно-розвивальних логопедичних занять.

На основі аналізу ефективності корекційної логопедичної роботи ми вважаємо доцільним визначити наступні етапи формування комунікативної компетентності старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем.

Перший етап – формування первинних комунікативних умінь і навичок. На даному етапі корекційну діяльність вчителя-логопеда спрямовано на подолання патологічних рефлексів і гіперкінезів (неконтрольованих мимовільних рухів у артикуляційній мускулатурі); нормалізацію м'язового тону артикуляційного апарату; проведення заходів з подолання надмірної слинотечі; формування синхронності мовленнєвого дихання і голосоподачі; підготовку артикуляційного апарату до формування артикуляційних укладів основних груп звуків; стимулювання потреби у мовленнєвому спілкуванні з дорослими та однолітками; вдосконалення та корекцію невербальних засобів комунікації; розвиток і уточнення пасивного словника.

Методи та прийоми логопедичного впливу на першому етапі диференціюються в залежності від форми і тяжкості мовленнєворухового порушення, а також рівня комунікативно-мовленнєвого розвитку. При відсутності мовленнєвих засобів спілкування у дитини стимулюються початкові голосові реакції, звукокомплекси та звуконаслідування. На підготовчому етапі корекційна логопедична робота проводиться найчастіше на фоні медикаментозного лікування, а також використання прийомів диференційованого логопедичного масажу та лікувальної фізкультури.

Другий етап – формування комунікативної компетентності. На даному етапі завданнями корекційної діяльності вчителя-логопеда є: вдосконалення правильного фізіологічного та мовленнєвого дихання; корекція порушень звуковимови (постановка, автоматизація та диференціація усіх груп звуків); розвиток просодичних компонентів та вдосконалення інтонаційної виразності мовлення; формування навички слухового контролю за власною вимовою; вдосконалення фонематичного слуху і фонематичного сприйняття; розвиток і збагачення активного та пасивного словникового запасу; корекція лексико-граматичного ладу мовлення; стимулювання до мовленнєвої активності в ситуаціях комунікативної взаємодії з дорослими та однолітками; формування зв'язного висловлювання за результатами спільної з іншими життєдіяльності.

Третій етап – розвиток комунікативної компетентності. На третьому етапі корекційну діяльність вчителя-логопеда спрямовано на вдосконалення звуковимовних навичок та відпрацювання чіткої дикції; закріплення активного та пасивного словникового запасу; подолання наявних аграматизмів у активній мовленнєвій діяльності; розвиток зв'язного мовлення в конкретних ситуаціях комунікативної взаємодії; вдосконалення уміння планувати та змінювати ситуацію спілкування з дорослими та однолітками; стимулювання бажання висловлювати своє особисте ставлення до певних ситуацій та подій; вдосконалення здатності ініціювати та підтримувати розмову, звертатися за допомогою, працювати у команді; створення необхідних умов для стимуляції соціальної активності старшого дошкільника та використання навичок конструктивної комунікативної взаємодії з дорослими та однолітками на корекційних заняттях та поза ними.

Досвід організації і супроводу соціальної практики дошкільників в умовах відділення ранньої соціальної реабілітації Хортицького центру дозволяє нам стверджувати, що формування і розвиток комунікативної компетентності згідно визначених нами змістових етапів стимулює не лише засвоєння ізольованих мовних одиниць, а й формування цілісної інтегрованої мовленнєвої діяльності, що має свою мотивацію і комунікативну мету й забезпечується складними комплексами мовленнєвих та комунікативних умінь і навичок.

Зауважимо, що в загальній лінгводидактиці відсутній термін «комунікативна вправа». Відсутній він і в науковому обігу загальної педагогіки. Натомість, психолого-педагогічна і лінгводидактична література широко використовує такий термін, як вправа. Вправа визначається тлумачним словником як «розвиток певних якостей, навичок постійної, систематичної роботи; спеціальне завдання, що використовується для набуття певних навичок або закріплення певних знань» [5, с. 383].

За системно-мовним підходом вправа – це, насамперед, інструмент засвоєння фонетичного, лексичного і граматичного матеріалу. У руслі умовно-комунікативного підходу – це засіб формування навичок і вмінь. За комунікативним підходом – це комунікативні форми роботи (система комунікативних завдань). Отже, по суті, йдеться про три різні системи вправ, кожна з яких застосовується при певному підході [2].

Під комунікативними вправами вчені розуміють «вправи у природній комунікації у різних видах соціальної діяльності» [3, с. 193]. Важливою особливістю комунікативних вправ є їх наближення до реального спілкування. В житті старших дошкільників комунікативні вправи виконують наступні важливі *функції*: функція соціалізації; функція самореалізації дитини в грі; комунікативна функція; діагностична; терапевтична; функція корекції; розважальна функція.

У методичній літературі розроблено *класифікацію* вправ, в основі якої виокремлено форму і зміст мовного матеріалу: формальні вправи, при виконанні яких увагу дітей зосереджено на формі (вправи, позбавлені предметно-логічного змісту); формально-змістові вправи, де увагу зосереджено на формі, що однаково співвідноситься з певним змістом контексту; формально-змістові, при виконанні яких основну увагу дітей зосереджено на змісті, при цьому усвідомлюється навчальний характер мовленнєвих дій, здійснюються окремі акти усвідомленого конструювання, досить чітко проявляється контроль свідомості, а також змістові вправи, при виконанні яких діти не усвідомлюють їх навчальний характер, оскільки всю увагу зосереджено на змісті вправи. Дві останні групи вправ разом називають комунікативними. Оскільки кожна

комунікативна вправа виконується на чисто словесному матеріалі, тобто відбувається оперування знаковим (мовним матеріалом), їх цілком можна назвати вербальними.

А. Богуш зазначає, що дошкільна лінгводидактика для реалізації завдання розвитку у старших дошкільників потребово-мотиваційної сфери комунікативно-мовленнєвої діяльності використовує такі *методи та форми роботи*: комунікативні доручення, ранкові привітання, розмову вихователя з дітьми й організацію розмов між дітьми, бесіду, створення проблемних ситуацій, розповіді вихователя і дітей на теми з власного досвіду, складання листів, усних газет, розігрування художніх текстів у формі діалогу, ігри-драматизації, словесні дидактичні ігри, підготовку і проведення свят, розваг, днів народження, днів дитини, організацію спільних видів діяльності і спілкування дітей у процесі їх виконання, моделювання ситуацій спілкування на заняттях, організацію спілкування з дітьми різного віку. Основою цих методів є організація мовленнєвого спілкування дитини з дорослими й однолітками, обов'язковим компонентом яких є отримання нею позитивних емоцій [1, с. 91].

Досвід організації і супроводу соціальної практики в умовах відділення ранньої соціальної реабілітації Хортицького центру дозволяє нам виділити комунікативні завдання наступних *видів*: вправи для вдосконалення невербальних засобів спілкування; тренінг навичок конструктивної взаємодії зі співрозмовником; комунікативні імітації; вільне спілкування; вправи для вдосконалення психологічних та етичних умінь і навичок.

В залежності від мети і змісту логопедичного заняття ми використовували такі *типи* комунікативних вправ: індивідуальні вправи, спрямовані на набуття навичок невербального вираження власних станів і відносин; парні вправи, спрямовані на формування здатності відчувати, розуміти та приймати партнера по спілкуванню; групові вправи, спрямовані на формування навички взаємодії в колективі через організацію спільної діяльності.

У рамках експериментальної діяльності нами досліджувалася ефективність застосування комунікативних вправ у процесі формування комунікативної компетентності старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем на логопедичних заняттях. Науково-дослідницька робота проводилася на базі обласного відділення ранньої соціальної реабілітації у структурі Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру. 30 дітей 6-7 років із дитячим церебральним паралічем склали експериментальну та контрольну групи.

За результатами аналізу даних констатувальної діагностики дітей експериментальної та контрольної груп виділено 4 рівні сформованості комунікативної компетентності у відповідності до визначених показників.

Високий рівень: діти вміло користуються мовними і немовними засобами з метою комунікації, вміють спілкуватися у конкретних соціально-побутових ситуаціях та є ініціаторами спілкування, здатні описати будь-який предмет або ситуацію, спираючись на власний життєвий досвід.

Достатній рівень: діти невпевнено користуються мовними і немовними засобами з метою комунікації, не завжди можуть бути ініціаторами спілкування у конкретних соціально-побутових ситуаціях, але виявляють активність за умови допомоги у вигляді запитань, можуть описати будь-який предмет або ситуацію, спираючись на власний життєвий досвід.

Середній рівень: діти невпевнено користуються мовними і немовними засобами з метою комунікації, не завжди можуть бути ініціаторами спілкування у конкретних соціально-побутових ситуаціях, допомога не завжди є результативною, опис будь-яких предметів або ситуацій з власного життєвого досвіду викликає певні труднощі.

Низький рівень: діти не вміють користуватися мовними і немовними засобами комунікації, не виявляють ініціативності спілкування у конкретних соціально-побутових ситуаціях, не сприймають допомогу у вигляді запитань, не можуть описати предмет або ситуацію, спираючись на власний життєвий досвід. Мовлення дітей характеризується незв'язністю, бідністю, наявністю великої кількості різнопланових помилок.

Отримані результати констатувальної діагностики подані в таблиці 2.

Результати констатувальної діагностики дітей експериментальної та контрольної груп

Групи	Кількість дітей	Рівні сформованості комунікативної компетентності			
		Високий	Достатній	Середній	Низький
Контрольна група	15	-	-	40%	60%
Експериментальна група	15	-	-	40%	60%

Протягом формувального етапу експерименту вчителем-логопедом проводилися індивідуальні та групові корекційні логопедичні заняття. Структура логопедичних занять із старшими дошкільниками з ДЦП включала роботу з корекції порушень мовлення та корекції мотиваційної сторони спілкування: підвищення власної активності старшого дошкільника на занятті та поза ним, формування адекватності емоційних реакцій і оцінок, як себе, так і оточуючих, зміну особистісної позиції в процесі спілкування. Наприкінці формувального етапу експерименту нами була проведена підсумкова діагностика дітей експериментальної та контрольної груп.

Результати проведеного дослідження показали, що дітей із високим рівнем сформованості комунікативної компетентності на прикінцевому етапі експерименту не виявлено. Достатнього рівня досягли 20% дітей з експериментальної групи. Середній рівень виявлено у 40% дітей з експериментальної групи та у 40% – з контрольної групи. Кількість дітей з низьким рівнем сформованості комунікативної компетентності: 40% в експериментальній групі та 60% у контрольній групі.

Таким чином, результати експерименту довели, що хоча старші дошкільники із дитячим церебральним паралічем не досягли високого рівня розвитку мовленнєвої та комунікативної компетентності, але в експериментальній групі зростає кількість дітей з достатнім рівнем сформованості комунікативної компетентності, що свідчить про ефективність запровадження методики формування комунікативної компетентності засобами комунікативних ігор і вправ.

Висновок. Комунікативні вправи – це дієвий засіб формування комунікативної компетентності старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем. Засобами комунікативних вправ формується вміння орієнтуватися у реальних життєвих ситуаціях та цілеспрямованість при виконанні поставлених комунікативних завдань в рамках ситуативно-комунікативної взаємодії.

Проведена корекційна робота з розвитку комунікативних навичок на логопедичних заняттях мала позитивні результати. Старші дошкільники із задоволенням вступають в діалог, більш впевнено ведуть себе в різноманітних комунікативних та проблемних ситуаціях, виявляють повагу один до одного, вислуховують співрозмовника, задають запитання і доповнюють відповіді.

У ході експерименту було доведено, що рівень мовленнєвого розвитку впливає на рівень сформованості комунікативної компетентності старших дошкільників із ДЦП. Виділено наступні напрями моделювання комунікативної ігрової діяльності:

- 1) поетапне навчання специфічним ігровим діям і відносинам при використанні спеціальних комунікативних вправ і завдань;
- 2) компенсація недостатності комунікативного досвіду під час виконання завдання;
- 3) засвоєння соціальної практики шляхом цілеспрямованої організації і моделювання ігрових ситуацій.

Розвиток різних форм спілкування і формування комунікативної компетентності старших дошкільників на логопедичних заняттях передбачає використання різноманітних мовленнєвих ситуацій, вербальних та невербальних засобів комунікації в процесі формування мовленнєвої готовності старшого дошкільника із дитячим церебральним паралічем до суспільно корисної діяльності, в процесі якої він здобуває певний соціальний та життєвий досвід.

Література

1. **Богущ А.М.** Лінгводидактика в сучасних закладах освіти. – О.: ПНЦ АПН України, 2001. – 296 с. 2. **Вишневецький О.І.** Довідник учителя іноземної мови. – К.: Рад.школа, 1982. – 152 с. 3. **Гез Н.И.** Методика обучения иностранным языкам в средней школе: Учебник / М.В. Ляховский, А.А. Миролюбов, Н.И. Гез. – М.: Высшая школа, 1982. – 373 с. 4. **Жуков Ю.М.** Диагностика и развитие компетентности в общении // Л.А. Петровская, П.В. Растянников, Ю.М. Жуков. – М.: МГУ, 1990. – С. 33-56. 5. **Новий тлумачний словник української мови у 3-х т.** – К.: Аконіт, 2001. – 926 с. 6. **Піроженко Т.О.** Мовленнєве зростання дошкільника. – К.: Грай лик, 1999. – 39 с.

References

1. **Bogush A.M.** Lingvodydaktyka v suchasnyh zakladah osvity. – O.: PNC APN Ukraïny, 2001. – 296 s. 2. **Vyshnevs'kyj O.I.** Dovidnyk uchytelja inozemnoi' movy. – K.: Rad.shkola, 1982. – 152 s. 3. **Gez N.I.** Metodika obuchenija inostrannym jazykam v srednej shkole: Uchebnik / M.V. Ljahovskij, A.A. Miroljubov, N.I. Gez. – M.: Vysshaja shkola, 1982. – 373 s. 4. **Zhukov Ju.M.** Diagnostika i razvitie kompetentnosti v obshhenii // L.A. Petrovskaja, P.V. Rastjannikov, Ju.M. Zhukov. – M.: MGU, 1990. – S. 33-56. 5. **Novyj tлумachnyj slovnyk ukrai'ns'koï' movy u 3-h t.** – K.: Akonit, 2001. – 926 s. 6. **Pirozhenko T.O.** Movlennjeve zrostannja doshkil'nyka. – K.: Graj lyk, 1999. – 39 s.

Возчикова Н.В. Формування комунікативної компетентності у старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем засобами комунікативних вправ

У статті розглянуто процес формування комунікативної компетентності у старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем на логопедичних заняттях засобами комунікативних вправ. Розкрито сутність, складові елементи, внутрішні та зовнішні характеристики, особливості, умови та етапи формування комунікативної компетентності у старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем. Обґрунтовано важливість комунікативних вправ для дітей даного вікового етапу. Проаналізовано досвід формування комунікативної компетентності у старших дошкільників з дитячим церебральним паралічем в умовах обласного відділення ранньої соціальної реабілітації у структурі Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру. Корекційна робота з формування комунікативної компетентності старших дошкільників зазначеної нозологічної групи в умовах даного закладу передбачає створення індивідуальних програм корекційно-розвивальної логопедичної роботи з урахуванням особливостей і можливостей кожної дитини, недопустимість стандартизації методичних прийомів та засобів педагогічного впливу, добір оптимального за змістом і кількістю дидактичного матеріалу, а також оптимальної форми організації корекційно-розвивальних логопедичних занять. Представлено результати констатувального та формувального етапів експерименту у контрольній та експериментальній групах. Доведено ефективність застосування комунікативних вправ у процесі формування комунікативної компетентності у старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем на логопедичних заняттях.

Ключові слова: соціальна практика, дитячий церебральний параліч, комунікація, комунікативна компетентність, комунікативні компетенції, комунікативно-мовленнєві здібності, комунікативний досвід, комунікативні вправи.

Возчикова Н.В. Формирование коммуникативной компетентности у старших дошкольников с детским церебральным параличом средствами коммуникативных упражнений

В статье рассмотрен процесс формирования коммуникативной компетентности у старших дошкольников с детским церебральным параличом на логопедических занятиях средствами коммуникативных упражнений. Раскрыты сущность, составляющие элементы, внутренние и внешние характеристики, особенности, условия и этапы формирования коммуникативной компетентности у старших дошкольников с детским церебральным параличом. Обоснована важность коммуникативных упражнений для детей данного возрастного этапа. Проанализирован опыт формирования коммуникативной компетентности у старших дошкольников с детским церебральным параличом в условиях областного отделения ранней социальной реабилитации в структуре Хортицкого национального учебно-реабилитационного многопрофильного центра. Коррекционная

робота по формуванню коммунікативної компетентності старших дошкільників указанної нозологічної групи в умовах даного заведення передбачає створення індивідуальних програм корекційно-розвиваючої логопедическої роботи з урахуванням особливостей і можливостей кожного ребенка, недопустимість стандартизації методических прийомів і засобів педагогіческогo впливу, вибір оптимального за змістом і кількістю дидактическогo матеріалу, а також оптимальної форми організації корекційно-розвиваючих логопедических занять. Представлені результати констатуючого і формуючого етапів експерименту в контрольній і експериментальній групах. Доведено ефективність застосування коммунікативних вправ у процесі формування коммунікативної компетентності у старших дошкільників з дитячим церебральним паралічем на логопедических заняттях.

Ключеві слова: соціальна практика, дитячий церебральний параліч, коммунікація, коммунікативна компетентність, коммунікативні компетенції, коммунікативно-речеві здібності, коммунікативний досвід, коммунікативні вправи.

Vozchykova N.V. Forming of the communicative competence in preschool-age children with cerebral palsy by communicative exercises.

In the article the process of communicative competence forming in preschool- age children at the speech therapy classes by means of communicative exercises is viewed. Is given article the essence, constituent elements, internal and external characteristics, peculiarities, conditions and forming of the stages of communicative competence preschool-age children with cerebral palsy. The necessity of communicative exercises for preschool-age children is proved. The author reveals the experience of forming of communicative competence in preschool-age children with cerebral palsy under the conditions of the regional early social rehabilitation unit in the structure of the Khortitsky national educational rehabilitational multispecialised center. The correctional work, on communicative competence in preschool-age children forming, provides the creation of individual programs with consideration of each child's peculiarities and possibilities, inadmissibility of pedagogical methods standardization, selection of meaningfully and quantitative appropriated material and organization of correction and development at the speech therapy classes. The author presented the results of ascertaining and forming experiment stages in the control and intervention groups. Proved the effectiveness of communicative exercises using in the process of communicative competence forming in the preschool-age children with infantile cerebral paralysis.

Key words: social practice, infantile cerebral paralysis, communication, communicative competency, communicative competences, communicative verbal ability, communicative experience, communicative exercises.

*Стаття надійшла до редакції 2.12.2013 р.
Статтю прийнято до друку 9.12.2013 р.
Рецензент: доктор психологічних наук, професор
Шульженко Д.І.*

УДК : 316.334:37

**ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ
ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ**

Гордієнко Н.М.

Постановка проблеми. Українському суспільству, як і будь-якому іншому, згідно з вимогами часу, потрібна активна, повноцінна особистість, здатна ефективно вирішувати комплекс складних суспільних завдань. Враховуючи широке розмаїття суспільних функцій, кожна особистість повинна мати можливість їх повноцінного виконання. У цьому контексті на особливу увагу заслуговують підлітки та молодь з